OVERZIGT

VAN 'T JAVAANSCHE DICHTWERK DJÅJÅ LENKÅRÅ.

VOORREDE.

Zoo er onder de lezers van dit Tijdschrift zijn, die de voortbrengselen der Javaansche letterkunde niet anders op prijs stellen dan als dorre leerboeken voor de taalstudie, als bronnen voor woordenboek en spraakkunst, zij zullen zeker weinig waarde hechten aan de bijdragen, waarvan hun hier 't begin wordt aangeboden. Voor zoover echter die eenzijdige beschouwing slechts uit onkunde voortspruit, en geen gevestigd vooroordeel de overtuiging in den weg staat, wanhopen wij niet, den lezer meer achting voor die geschriften in te boezemen, en hem tot de erkenning te brengen, dat ze ook uit menig ander oogpunt, van geschiedenis en overlevering, van land- en volkenkunde, van letterkundige en zedelijke schoonheid zelfs, zijne aandacht in de hoogste mate waardig zijn. Om voor elk dezer punten van beschouwing het belangrijkste bijeen te gâren, zonder het te versmelten of te versteken onder het wigt van herhalingen, van langdradigheid en uitheemsche stijldwang, waarmede eene naauwgezette vertaling onvermijdelijk beladen is, schijnt geen vorm van bewerking beter geschikt, dan die van *overzigt*, in den zin, welken wij aan dat woord, welligt met eenige willekeur, hechten. Een overzigt namelijk, dat, den loop des oorspronkelijken werks op den voet volgende, niet alleen den zakelijken inhoud, de namen en lotgevallen der opgevoerde personen, beknoptelijk zamenvat, maar tevens in 't voorbijgaan bij elke schoone of merkwaardige plaats stilstaat, om die, naar eisch der omstandigheden, bij uittreksel of in haar geheel op te nemen,

zonder zich ook dan in de knellende vormen eener taalkundig juiste overzetting te laten dringen.

Tot eene billijke beoordeeling echter van de zeker hoogst onvolkomene wijze, waarop men de hier voorgestelde bewerking in de volgende proeven zal toegepast vinden, behooren de omstandigheden in aanmerking te komen, welke tot hare uitgave aanleiding gaven. Die uitgave toch, hoe belangrijk ook op zich zelve, indien het voorgestelde doel niet geheel gemist wordt, kan, met het oog op de meer volledige bewerking, waaraan wij dezelfde Javaansche geschriften later hopen te onderwerpen, noch het uitsluitend, noch zelfs een hoofdzakelijk voorwerp van onzen arbeid uitmaken. Zij dient slechts tot voorloopige benuttiging van bouwstoffen, welke anders jaren lang, welligt altijd, ongebruikt zouden blijven liggen. Nevens de langwijliger pogingen, om onze studiën aan wetenschap dienstbaar te maken, willen wij slechts bij voorraad en als in 't voorbijgaan datgene mededeelen, wat het meest vóór de hand ligt en weinig bewerking behoeft. Men verwachte dus noch eene zorgvuldige keus van de meest geachte geschriften — wij beginnen met het eerste dat ons voorkomt, — noch uitvoeriger aanteekeningen op den inhoud — wij zullen ons bepalen tot de beknopte opheldering van datgene, wat ze volstrekt te behoeven schijnt, en ons zelven helder is, — noch ook in de vollediger medegedeelde uittreksels verklaring voor de duisterheden van den tekst — wij laten die voorloopig in 't midden, ontwijken ze zelfs opzettelijk, wanneer de poging, om ze weg te ruimen, ons te lang zou ophouden. Alleen dit stellen wij ons tot wet, bij al de vrijheden, welke de aard van onzen arbeid vordert, om daar waar wij onzen Javaanschen schrijver zelven laten spreken, zijne denkbeelden naar ons beste weten zuiver en getrouwelijk weder te geven, zonder daar sieraden van eigen vinding tusschen te mengen. Men houde intusschen in 't oog, dat wij die getrouwheid slechts voor de denkbeelden, niet voor de woorden of volzinnen waarborgen, daar wij geene taalkundige vertaling voor hebben, en ons veeleer beijveren moeten, om den lezer al die onaangename indrukken te besparen, welke niet uit werkelijke gebreken van 't oorspronkelijke, maar alleen uit de eigenaardigheden van 't vreemde spraakgebruik zouden ontstaan. In dien zin durven wij de verzekering herhalen, dat al het schoone, wat men welligt hier en daar verspreid zal

vinden, onverdeeld aan de Javaansche letterkunde toekomt, en wenschen voor ons zelven geen' hoogeren lof, dan het eenvoudig en onbedorven te hebben wedergegeven.

Ten aanzien van het dichtwerk, met welks behandeling wij thans onze proeven openen, kunnen wij voor alsnog weinig bijzonderheden mededeelen, daar wij zelven het nog slechts ten deele gelezen hebben. De *Djåjå Lenkårå Pandji*, zoo als men het in onderscheiding van 't leerdicht *Djåjå Lenkårå Woelang* noemt, schijnt bij de Javanen tamelijk in achting te staan, ofschoon het niet onder hunne klassieke letterkunde kan gerekend worden. Het eenige MS., dat ons daarvan ten dienste staat, vult een folio-boek van drie vingers dikte, en bevat 132 zangen (*sekar*), in hedendaagsche dichttrant (*måtjåpat*) geschreven. De tekst schijnt door de afschrijvers veel geleden te hebben, en is thans onder handen van den *Radèn Ngabèhi* KARTÅ PRÅDJÅ, voormalig onderwijzer in de Javaansche taal alhier, die reeds meerdere dichtwerken op eene zeer verdienstelijke wijze heeft toegelicht, en waarschijnlijk ook onzen tekst hier en daar zal weten te zuiveren en op te helderen. Intusschen bevatten voor alsnog bepaaldelijk de eerste zangen een aantal duisterheden, naar 't schijnt zelfs belangrijke tegenstrijdigheden en persoonsverwarringen, die ons bijna de lezing deden opgeven. Maar weldra troffen ons echt romantische schoonheden, levendige verhalen en aandoenlijke tafereelen, waardoor wij ons bemoedigd vonden, om door de min voldoende plaatsen heen te worstelen. Wij noodigen den lezer uit, om ons op dien weg te volgen: wij zullen trachten, hem dien korteren gemakkelijk te maken, en zijne aandacht niet langer vergen, dan wij de onze beloond zullen vinden.

Soerakarta, November 1850.

A. B. COHEN STUART.

DJÅJÅ LENKÅRÅ.

I.

1. Geschreven op Maandag 12 *Doelkangidah* van 't jaar *Djé*[1] *Windoe Sengårå* 1758 (A. J.); 21sten dag der 10de maand van den *bentjèt*, *mångså*-jaar *Sapto Mándo* 1678, *Hedjirah* 1246.

4. Lof van den Vorst DJÅJÅ-LENKÅRÅ van *Mendang Kamoelan:* zijne deugden, zijn aanzien en geluk.

11. De voorspoed zijner regering wordt gestoord door den afval en de oproerige houding van DJÅJÅ SENGÅRÅ, *Adipati* van *Mendang Agoeng*, wien hij de hand zijner dochter had geweigerd. Velen van 's Vorsten *mantri's* maken gemeene zaak met den opstandeling. — 13. Hunne namen. — 14. Die

[1] Deze dagteekening kan niet juist zijn. De 12 *Doelkangidah Djé* is, zoo lang de *choeroep arbangiah* heerscht (zie daarover Tijdschrift voor N. I., Jaarg. 1850, D. I, pg. 315, vlg. 3), altijd een *Zondag*. Die van 't jaar 1758 J. komt overeen met onzen 24 April 1831. — Tot welke tijdrekening het zoogenoemde *mångså*-jaar (*tahoen mångså*) 1678 behoort, is mij onbekend. Van den *bentjèt* of Javaanschen zonnewijzer, die door de meerdere of mindere lengte der schaduwen de uren van den dag, en tevens, in verband met die uren, de wisseling der jaargetijden aangeeft, vindt men eene afbeelding in CRAWFURDS *History of the Indian Archipelago*, Deel I, Pl. XIV. — *Sengårå* is, volgens, opgave de derde van een' cyclus van vier *Windoe's*, die elkaâr in deze orde zouden opvolgen: *Adi*, *Santjåjå*, *Sengårå*, *Koentå*. Deze opgave behoeft echter bevestiging, daar ik, in tegenspraak daar mede, een MS. van *Damar Woelan* met A. J. 1765, *Windoe Adi* gedateerd vind. In 't *Jav. Ned. Woordenboek* wordt *Koentårå* als de naam van den derden *Windoe* vermeld.

onheilen overkomen den Vorst als kastijding van hooger hand voor zijne bloedschendige gemeenschap met zijne oudere zuster, DÈWI TJÅNDRÅ SWÅRÅ. — Uit het wettig huwelijk met TJÅNDRÅ LÅTÅ heeft hij twee kinderen, eene dochter RETNÅ PAMBAJOEN, en een' zoon, RADÈN SOEBRÅTÅ, en buiten echt nog drie, oudere zoons, PARIDJÅKÅ, DJÅKÅ WIDÅ en SOEWIDÅ.

17. Deze en andere trouw geblevene grooten zijn vóór den Vorst vergaderd. De *Patih* DÅNÅ SRÅJÅ doet verslag van den gevaarlijken toestand des rijks. De geest van oproer wint allerwege veld; de grensplaatsen zijn grootendeels in de magt van DJÅJÅ SENGÅRÅ, die bij de hoofden een gunstig onthaal vindt, en gereed is, om, met hunne ondersteuning, de hoofdplaats te omsingelen.

22. De Vorst erkent zijne schuld aan de rampen des rijks, en wil die boeten, door met den *Patih* en de overige rijksgrooten ten hemel op te varen [1]. Hij verwisselt zijn' naam met dien van KÅLÅ SOERJÅ, geeft aan zijn' *Patih* den naam KÅLÅ TJÅKRÅ, en verwisselt ook die van zijne overige volgelingen. Na volbragte boete zal hij, in eene nieuwe incarnatie, ten strijde terugkeeren. MENDANG KAMOELAN moet intusschen, naar de beschikking der Goden, in eene woestenij veranderd worden. In 's vaders afwezigheid moet dus SOEBRÅTÅ, onder de hoede zijner oudere broeders, dienst zoeken bij 's Vorsten neef, den Vorst van *Mådjå-pahit*. De *pånåkawan's* KÅLÅ BOEMI [2] en KÅLÅ BAJOE worden mede achter gelaten, om 's Vorsten zoon te bewaken.

---

[1] Die *hemelvaart tot boete* verliest den schijn van tegenstrijdigheid, wanneer men daarbij niet aan een verheerlijkt opgaan in 't verblijf der Godheid, maar aan een' tijdelijken dood, aan een' afstand van aardsche magt en voorregten denkt, gelijk hier en elders in de geschiedenis van DJÅJÅ LENKÅRÅ blijkbaar de bedoeling is. Overigens vindt men 't beginsel der zelfkastijding voor de zoogenaamde boetelingen of kluizenaars (*tåpå*-plegers) der Javaansche letterkunde dikwijls op eene verwonderlijke wijze uit het oog verloren, en hunne hermitages als prachtige en welbevolkte lustverblijven geschilderd. Is het ook onzen monniken en eremieten wel altijd gelukt, 's menschen natuurlijke neiging tot geluk, naar den wil hunner dweepzieke voorgangers, in tegengestelde rigting te dwingen?

[2] KÅLÅ BOEMI schijnt dezelfde te zijn, die later doorgaans SEMAR genoemd wordt. Deze Komische personaadje, dien men den SANCHO PANSA der Javaansche riddertijden, of, met meer regt misschien, den PIERROT van 't Javaansch tooneel zou kunnen noemen,

38. De Koningin TJÅNDRÅ LÅTÅ is in de *Witånå* gezeten met hare dienstmaagden. — Haar kostuum. — Zij vraagt de *Emban* SINGARSÅ naar de reden van 't aanhoudend geween van 's Vorsten zuster TJÅNDRÅ SWÅRÅ. De *Emban* betuigt hare onkunde. De Vorstin geeft hare vrees te kennen voor de onheilen, die 't rijk bedreigen door het zondig gedrag van den Vorst. Allerlei teekenen schijnen rampen te voorspellen: veelvuldige aardbevingen, weêrlicht, regenbogen, ontijdige regens, staartsterren, ravengekras, afval van rijksgrooten, enz.

44. Terwijl zij spreekt, komt de Vorst binnen, en deelt haar 't voornemen mede, om met haar ten hemel te varen. Zij verklaart zich bereid, om lief en leed met hem te deelen, maar vraagt naar de oorzaak van 't plotseling verval zijner vroeger ongeschondene heerschappij. — "Hoe kunt "gij dat vragen?" is 't antwoord, "het is de onveranderlijke wil der God- "heid, die zich thans aan mij openbaart. De mij toebeschikte tijd is ver- "loopen, en die afvallige *mantri's* zijn slechts werktuigen in de hand van "den Almagtige. Niet zij, zuster, zijn in staat, om mijne regering ten "val te brengen; slechts de Godheid is het, die mij verdelgen kan, en die "eindigen zal, met mij te verheerlijken."

57. DJÅJÅ LENKÅRÅ voert vervolgens zijne gemalin met zich naar bed, en maakt haar nader bekend met zijn voornemen, om met haar en zijne zuster ten hemel te varen. Terwijl hij zijn' wil aan TJÅNDRÅ LÅTÅ volbrengt, voeren de dienende vrouwen, LOENGING SIH en SINGARSÅ, een spottend gesprek over 't langdurig mingenot van hare meesters en over de uiterlijke schoonheden van den Vorst.

---

wordt in de *Wajang Poerwå* (tooneelvoorstellingen uit den ouden tijd) reeds bij 't vroegste voorgeslacht der *Pandåwå's* als een stokoud grijsaard voorgesteld, en volgt, eeuw uit eeuw in, als paedagoog, als trouw bediende en geheim raadsman, de voornaamste personen van dien heldenstam. Zijne betrekking tot het geslacht van DJÅJÅ LENKÅRÅ leidt tot het vermoeden, dat deze door de overlevering als een nazaat der *Pandåwås* beschouwd wordt.

II.

1. In *Mendang Agoeng* is de *Adipati* DJÅJÅ SENGÅRÅ met zijn voornaamste bondgenooten vergaderd. — Hunne namen. — Hij stelt voor, den aanval op *Mendang Kamoelan* den volgenden dag te ondernemen. Een der bondgenooten, SANG HJANG BOEDJÅKÅ, ondersteunt dat voorstel, en verzekert, dat de val des rijks en de dood des Vorsten door de *Aksårå's* tegen den dag van morgen is voorspeld [1]. BRAMÅNÅ SEKTI verzet zich daartegen, op grond, dat door de Godheid van dat vonnis des noodlots uitstel is verleend tot de volgende volle maan, die nog zeven dagen verwijderd is. De Vorst heeft nog een blijk van magt gegeven door de naamverwisseling van al zijne onderhoorige hoofden, en de opstandelingen zouden een' zekeren ondergang te gemoet gaan, door hem vóór de volle maan te willen aanvallen. De *Adipati* wil echter van geen uitstel hooren, en wordt in zijn' wensch door al de verbondenen eenstemmig ondersteund. — Bij den ondergang der zon gaan zij uiteen.

De zonen van DJÅJÅ LENKÅRÅ zijn gehuwd met de vier dochters van SAPÅKÅ, Vorst van PANATARAN. De jongste, TJITRASMÅRÅ geheeten, is de gemalin van SOEBRÅTÅ, en thans ééne maand zwanger. Zij is met hem in

---

[1] Wat men eigenlijk onder deze profetische *Aksårå's* (letters) te verstaan hebbe, is mij nog niet geheel duidelijk. Uit de woorden van MAHESWÅRÅ in den volgenden zang (III, 4: [illegible]) zou men opmaken, dat er sprake was van eene soort van tooverletters, in spiegels opgewekt. Elders (III, 27) doet hetgeen tusschen SEMAR en KÅLÅ TJÅKRÅ voorvalt ([illegible] [illegible] enz.), veeleer denken aan lijnen of teekens in de menschelijke huid. Overigens is 't bekend, dat het Javaansche bijgeloof uit allerlei toevallige omstandigheden geheimzinnige wenken omtrent de toekomst afleidt. Zoo worden ook de figuren, die zich bij het afdruipen van heete was vormen, aan caballistische berekeningen dienstbaar gemaakt.

een waterpaviljoen gezeten, waar hij haar onderrigt omtrent het voornemen van zijn' vader, de aanstaande verwoesting van *Mendang Kamoelan* en de hem aanbevolene dienstbaarheid bij den Vorst van *Mådjå-pahit*. Zij verklaart zich bereid, om hem overal te volgen; hij betuigt haar zijne wederkeerige trouw, en voert haar mede naar bed.

17. 's Vorsten zuster TJÅNDRÅ SWÅRÅ ligt op hare slaapstede erbarmelijk te weenen. — Haar kostuum en hare schoonheid: zij is als eene nedergedaalde *Widådari*, als de maan in een' vrouwe rok [1], hare stem zoeter dan honig, hare kuiten als omgekeerd *poedak* [2]. Uit wanhoop wil zij de handen aan zich zelve slaan, maar wordt, op 's Vorsten last, dag en nacht zorgvuldig bewaakt door BAJAN, SOEGANDIKÅ, TJONDONG, SANGGIT en andere dienende vrouwen, die alle wapenen van haar verwijderd houden. Reeds heeft zij in hare razernij alle omringende voorwerpen vernield, en smeekt vruchteloos om een' dolk. BAJAN, door SANGGIT ondervraagd over de reden van die wanhoop, verhaalt haar in 't geheim den gruwel, door den Vorst aan zijne zuster gepleegd. Hij had niemand bij zich dan KÅLÅ BOEMI en KÅLÅ BAJOE, toen hij door dezen de Prinses liet ontbieden, om haar in 't geheim te onderhouden. Alleen zij, BAJAN, had hare meesteres vergezeld. De Vorst was begonnen, met haar een raadsel op te geven, en had haar na de oplossing daarvan, eerst bedektelijk, maar vervolgens ondubbelzinnig, zijn' misdadigen en vruchteloos bestreden hartstogt bekend. Zij had

---

[1] De maan is in de Javaansche poëzij een gewoon beeld van menschelijke, inzonderheid van vrouwelijke schoonheid. Bij de voor onze ooren weinig streelende vergelijking van TJÅNDRÅ SWÅRÅ met *de maan in een vrouwerok* (*sir woelan tinapian*) ligt geen ander denkbeeld ten grondslag dan dat van eene schoonheid, aan die der maan gelijk, maar onder vrouwelijk gewaad, d. i. door eene vrouw ten toon gespreid. Noch de wanstaltige voorstelling van de werkelijke maan met een' sarong om 't lijf, noch, wat men ligter vermoeden zou, eenige personificatie van dat hemellicht in de gedaante eener vrouwelijke godheid moet hier ondersteld worden. De Hindoesche mythologie stelt den Maangod doorgaans mannelijk voor, en de Javaansche HGANG SASÅNKÅ schijnt evenmin ooit als eene Godin te worden opgevat.

[2] *Poedak* is de bloem van den *pandan* of wilden ananas. Onderste boven nederhangende, vormt zij in 't oog der Javaansche dichters het beeld van eene welgevormde kuit, of van het been van de knie tot den enkel.

toen willen vlugten, maar was door den Vorst teruggehouden en met geweld onteerd; en 't is uit afschuw van de gepleegde bloedschande, dat zij zich thans 't leven benemen wil.

26. Inmiddels komt de Vorst binnen; — zijn kostuum; — hij deelt aan zijne zuster de onheilen mede, die hem als straf voor zijn vergrijp door de Godheid worden toegezonden, en wenscht, dat de beminde in eene volgende incarnatie hem geheel moge toebehooren. Zij verzekert hem van hare voortdurende gehechtheid, en smeekt slechts spoedig door hem naar den hemel te worden medegevoerd, opdat zij verlost worde van hare schande; want zij kan den aanblik harer medemenschen niet langer verdragen. — Zij beschildert vervolgens zijn voorhoofd voor den uittogt op den volgenden dag, waarna zij, op zijn verzoek, de *gamelan* bespeelt: de voorbijgangers luisteren met opgetogenheid naar haar gezang, de vogels houden stand in hunne vlugt, het water in zijn' stroom, om de liefelijke toonen te hooren.

46. De koningin wordt ontboden, en met hare dochter RADÈN PAMBAJOEN minzaam door 's Vorsten zuster ontvangen.

III.

1. De *Adipati* DJÅJÅ SENGÅRÅ is met zijn vrouw MAHÉSWÅRÅ en met zijn' bondgenoot DJÅJÅ SAMOEDRÅ bijeen. MAHÉSWÅRÅ bevestigt de uitspraak van BRAMÅNÅ SEKTI omtrent het uitstel, door de Godheid aan den Vorst verleend, en herinnert haar' man, dat de *aksårå's* zich thans anders voordoen dan vroeger, weshalve zij aandringt op uitstel der vijandelijkheden, tot 's Vorsten noodlot zal vervuld zijn. De *Adipati* ziet zelf de noodzakelijkheid in, om de volle maan af te wachten, en wanhoopt aan den uitslag des strijds, wanneer die door den Vorst vroeger mogt worden aangevangen. DJÅJÅ SAMOEDRÅ raadt hem, door tusschenkomst eener schoone vrouw den Vorst te bewegen tot uitstel der vijandelijkheden, en beider keus valt tot dat einde op MAHÉSWÅRÅ, welke diensvolgens wordt gelast het vermogen harer bekoorlijkheden op den Vorst te beproeven, en zelfs tot het uiterste zijn' hartstogt te voldoen. Zij voelt zich door die zending

beleedigd, en neemt de wijk naar haar slaapvertrek. De *Adipati* volgt haar, en houdt haar voor, dat van hare gehoorzaamheid het behoud van haar' echtgenoot en van al zijne bloedverwanten afhangt, voor wie een vroegtijdige oorlog buiten twijfel noodlottig worden zou. Tevens ontvangt zij de plegtige verzekering, dat het overspel haar nimmer zal verweten worden, en ten laaste onderwerpt zij zich aan de begeerte van haar' man. 27. Zij vertrekt met 40 vrouwen, en ontmoet op weg SEMAR en eenige andere volgelingen van den Vorst, die in gesprek zijn over de veranderde *aksårå's* en 't uitstel van 's Vorsten levenseinde, door de voorbede van SEMAR verworven. 35. MAHÉSWÅRÅ zendt hun hare bediende (*Emban*) GRAHITÅ te gemoet, en treedt daarop zelve met hen in onderhoud, verzoekende bij den Vorst te worden aangemeld, onder voorwendsel, van zich aan den afval van haar' man niet te willen medepligtig maken, en daarom zich aan 's Vorsten dienst te komen verbinden. 42. Na eenige bedekte toespelingen op de verdachte trouw van haar aanbod gaat SEMAR den Vorst daarvan onderrigten, maar hem tevens voor de door hem vermoede bedoelingen der bezoekster waarschuwen. De Vorst weigert haar te ontvangen, vreezende zich door overspel nieuwe straffen van de Godheid op den hals te halen; maar SEMAR weet die gewetensbezwaren weg te nemen, verklaart zich zelf voor de gevolgen verantwoordelijk te stellen, en op zijn' raad wordt MAHÉSWÅRÅ vóór den Vorst geroepen. Hij houdt zich onkundig omtrent haar oogmerken, en vraagt, of zij door haar' echtgenoot tot hem gezonden is.

IV.

1. MAHÉSWÅRÅ verhaalt dezelfde fabel omtrent haar afschuw van den afval van haar man, en laat zich door den Vorst naar zijne slaapstede meêvoeren. Terwijl daar 't overspel voltrokken wordt, onderhouden zich de dienende vrouwen over 's Vorsten verkeer met MAHÉSWÅRÅ. 18. SEMAR vraagt *Emban* GRAHITÅ naar den aard der zending van hare meesteres; zij houdt staande, dat deze uit eigene beweging haar' man verlaten heeft, maar wordt tot straf voor haar' logen door SEMAR's wondermagt met lamheid ge-

slagen, en niet eer door zijne voorbede genezen, dan na hare schuld bekend te hebben en zich ten bijslaap aan hem te hebben overgegeven.

30. MAHÉSWÅRÅ aan 's Vorsten wellust voldoening hebbende gegeven, vraagt tot loon daarvoor de belofte, dat hij den strijd niet vóór de naderende volle maan zal aanvangen. Hij verklaart zich daartoe persoonlijk bereid, maar kan niet instaan voor de bedoelingen zijner aanhangers. Op haar' aandrang belooft hij echter ook aan hen de noodige bevelen te zullen geven, 37. waarna hij haar naar 't bad geleidt, en beiden elkander kleeden en tooijen. — 41. SEMAR wordt bij den Vorst ontboden, en met de afgeëischte toezegging bekend gemaakt. Hij geeft den Vorst heimelijk den raad, om die belofte, voor zoo veel zijn' persoon aangaat, gestand te doen, en den oorlog slechts door zijn' zoon te doen voeren. 44. De Vorst verlaat MAHÉSWÅRÅ voor eene korte poos om TJÅNDRÅ SWÅRÅ te bezoeken.

V.

1. TJÅNDRÅ SWÅRÅ is gekleed en getooid, en vraagt hare dienstmaagd BAJAN naar den Vorst. Zij wordt door haar bekend gemaakt met de komst van MAHÉSWÔRÔ, die, zegt zij, haar' echtgenoot verlaten had, om zich den Vorst te komen aanbieden, en met dezen den afgeloopen nacht in overspelige omarming had doorgebragt. 13. TJÅNDRÅ SWÅRÅ beklaagt zich over het telkens buitensporiger gedrag van haar broeder; en terwijl BAJAN haar tracht te bevredigen, 16. komt de Vorst zelf binnen met SEMAR. Hij verwittigt zijne zuster van zijn voornemen, om den krijg en de hemelvaart uit te stellen, waarop zij in wanhoop de bloemen van haar hoofd wegwerpt en haar gordel van een scheurt. SEMAR tracht haar gerust te stellen, door de verzekering, dat het uitstel zich slechts tot de eerstkomende volle maan uitstrekt, omdat de tegenwoordige dag onheilspellend is; hij biedt haar ververschingen aan, en vraagt, of hij haar' broeder den Vorst niet moet noodigen, daaraan deel te nemen, maar zij antwoordt: "Ik heb geen broeder!"

25. De Vorst zendt de dienstmaagd SANGGIT naar de Koningin, om haar

te ontbieden. Deze is gezeten onder een' *Någå-sari* boom, met hare dochter, die thans de jaren der huwbaarheid bereikt heeft. De Vorstin vraagt naar haar gemaal, de dienstmaagd SINGARSå doet ook haar 't verhaal van 's Vorsten overspel met MAHÉSWåRå, waarop weder klagten en verwijtingen volgen. 33. Intusschen komt SANGGIT haar 's Vorsten boodschap overbrengen, en geleidt haar naar 't verblijf van TJåNDRå SWåRå bij den Vorst.

De Vorstin vraagt haar' gemaal met ironische scherts naar zijne gast, en hij verklaart, haar in den *kambang* [1] te hebben gelaten.

37. De Vorst laat vervolgens door KåLå BAJOE zijne zonen en de verdere familie bijeen roepen, en beveelt de *Radèns* SOEBRåTå, PARIDJåKå en DJåKå WIDå om bij den op handen zijnden strijd uit te rukken, met aanbeveling om zich aanvankelijk tot de verdelging van *Mendang Alit* te bepalen, en den strijd met flaauwheid te voeren, ten einde den vijand tot overmoed uit te lokken. 43. Na die schikking wordt het overig gedeelte van den dag met feestvieren, eten, drinken en beraadslagen over den voorgenomen' strijd doorgebragt.

45. MAHÉSWåRå voelt door haar' omgang met den Vorst de liefde voor haar' echtgenoot verflaauwen, en vindt naauwelijks nog een gewetensbezwaar in 't schenden van de huwelijkstrouw, trachtende hare zelfverwijten met ijdele redeneringen tot zwijgen te brengen. GRAHITå vraagt, wat zij nu verder voornemens is te doen, daar hare zending volbragt is, en de Vorst, met versmading van haar verzoek, zich nu reeds tot onverwijlden strijd gereed maakt, die doodelijk voor haar' echtgenoot worden zal, terwijl zij intusschen aan 's Vorsten wellust ten prooi zal blijven. Zij antwoordt, niets anders te kunnen doen, dan 't uitdrukkelijk verlangen van haar' echtgenoot na te komen, door zich zonder terughouding aan den Vorst te onderwerpen. 50. Middelerwijl komt deze zelf terug, en neemt MAHÉSWåRå mede naar bed.

51. SEMAR volgt den Vorst, en zoekt GRAHITå, die tusschen de dienstmaagden verscholen is. Hij verlangt dat zij, als zijne gade, hem worde uitgeleverd, dreigende anders aan al de vrouwen een voor een zijne lusten

---

[1] *Kambang*, ook *jåså kambang* of *balé kambang*, is eene soort van waterpriëel of paviljoen.

te boeten. GRAHITÅ wordt daarop door de andere vrouwen genoodzaakt, zich aan SEMAR over te geven.

53. De *Radèn* SOEBRÅTÅ rust zich tegen den volgenden morgen ten strijde uit, en zegt zijne vrouw vaarwel. Zij wil hem vergezellen, om met hem te leven of te sterven, en laat zich noode hier van afbrengen. Zij geleidt hem nogtans naar de *paséban*, waar zijn volk met de andere prinsen geschaard staat. Hij stijgt te paard, en gaat met de troepen op weg, door haar met de oogen gevolgd. De krijgslieden betuigen om strijd hunne verontwaardiging en verbittering tegen de muitelingen.

VI.

1. Bij de opkomst der zon hebben de koninklijke troepen *Mendang-Alit* bereikt. De *Toemenggoeng* DJÅJÅ KOEMÅLÅ, die deze plaats voor de opstandelingen bewaarde, had, vertrouwende op den uitslag der zending van MAHÉSWÅRÅ nog geen' aanval verwacht. Hij heeft geen' tijd, zijn volk ten strijde te scharen; de aanvallers willen geen geregeld gevecht aannemen, maar steken een der huizen in brand, waarop zich weldra 't vuur verspreidt. De opstandelingen doen een' uitval, maar worden met groot verlies teruggeslagen. De *Toemenggoeng* rukt daarop te paard, aan 't hoofd van 200 volgelingen, uit; men ontwijkt hem, maar doodt velen van zijn volk. *Demang* SAGOENÅ alleen biedt den *Toemenggoeng* zelven 't hoofd, maar staat op het punt van het onderspit te delven. De zoon des Konings, SOEWIDÅ, komt hem te hulp; de *Toemenggoeng* verdedigt zich met wanhoop, en heeft reeds twee krissen stomp gestooten, als zijn paard bezwijkt, en hij ten gevolge van den val gedood wordt. Zijn volk neemt de vlugt naar *Mendang Agoeng*. 7. Evenzoo verloopen achtereenvolgens de benden van GOESTI WITJÅRÅ en WOEGAN WIDJÅJÅ na den dood hunner aanvoerders, en de plaats wordt geheel verdelgd.

De *Adipati* DJÅJÅ SENGÅRÅ begon reeds berouw te gevoelen over de zending zijner vrouw, toen eene dienstmaagd vóór hem verscheen, en hem kennis gaf, dat MAHÉSWÅRÅ zich in 's Vorsten armen had overgegeven, maar

daarentegen de vereischte toezegging van uitstel verkregen. Op dit berigt trekt de *Adipati* zelf ten strijde. BRAMÅNÅ SEKTI was reeds naar over zee teruggekeerd, SANG HJANG BOEDJÅKÅ gestorven, en zijne ziel in den Vorst van *Noeså Kantjånå* overgegaan.

12. De aankomst van den *Adipati* met de zijnen vernieuwt den strijd. DJÅJÅ SAMOEDRÅ velt verscheidenen van de aanvoerders der Vorstelijke troepen, onderanderen *Demang* SAGOENÅ, *Ngabèhi* SATÅMÅ, RÅNGGÅ SATÅTÅ en ARJÅ WALALAT LARATI. 18. Nu nadert *Radèn* SOEWIDÅ, de muitelingen brengen hulde aan zijn' vorstelijken rang, en wijken achteruit. Maar één hunner, *Demang* KOELÅLÅTÅ wordt door den Prins gegrepen en gedood, en daarop vallen allen gezamenlijk op hem aan.

20. De *Radèns* PARIDJÅKÅ, DJÅKÅ WIDÅ en SOEBRÅTÅ komen hun' broeder te hulp, en in een' hevigen strijd worden vele opstandelingen gedood.

22. De Prinsen zenden intusschen berigt van hun' gevaarlijken toestand aan den Vorst, die daarop zelf met al de zijnen ten strijde trekt. KÅLÅ BAJOE draagt het vaandel, dat zwart is met wit afgezet. Er ontstaat een hevig gevecht, waarin DJÅJÅ SAMOEDRÅ en vele andere belhamels, onder anderen RÅDJÅ GOENDÅLÅ, DANOE REDJÅ en DJOEROE PANGALASAN sneuvelen.

28. De *Adipati* trekt in persoon den Vorst te gemoet, die de omringende manschappen doet ter zijde staan, om zelf den hoofdmuiter te bestrijden. Deze wil hem een' steek met de piek toebrengen, maar de Vorst grijpt de piek, trekt hem naar zich toe, en werpt hem met een' slag van den steel zijner lans op veertig vademen afstands van zijn paard, zoodat hij dood nedervalt. Het lijk verdwijnt echter terstond, tot loon der standvastige boete van den *Adipati*.

31. De Vorst keert nu met de *Sentånå's* naar den *Kraton* terug. De Koningin komt hem hare opwachting maken met hare vrouwen, en laat, op 's Vorsten bevel, ook MAHÉSWÅRÅ ontbieden. Deze, door den Vorst verwittigd van den dood van haar' echtgenoot, stort in eene laatste opwelling van huwelijksliefde een' vloed van tranen, ofschoon werkelijk de Vorst haar nader aan 't hart ligt dan de overledene. De Koning wordt met haar begaan, neemt ze bij de hand, laat ze naast zich nederzitten, en vraagt: "Gij "hadt hem dan zeer lief?" "Als ik hem werkelijk had lief gehad, zou ik "hem in den dood volgen. Ik ween uit aandoening, niet uit liefde. Alleen

"op U is mijne hoop gevestigd!" De Vorst tracht haar te troosten en er worden ververschingen voorgediend.

37. De nacht der volle maan is nu daar, en de tijd van 's Vorsten hemelvaart nadert. Hij reinigt en tooit zich, en de Vorstin benevens zijne zuster en zijne verdere bloedverwanten volgen zijn voorbeeld. 39. Hij roept ze allen bijeen om zijn' uitersten wil te vernemen, en beveelt hun trouwe gehoorzaamheid jegens 't bestuur van KÅLÅ BOEMI (SEMAR) en KÅLÅ BAJOE aan. 40. Hij stijgt vervolgens met zijne vrouw, zijne zuster en verdere bloedverwanten (*Kadéjan*) in 't bidhuis, vanwaar hij, na 't strooijen van wierook, met hen allen verdwijnt en slechts zijne kinderen achterlaat.

41. KÅLÅ BOEMI rigt onder 't bidhuis een' brandstapel aan, de vrouwen der *Kadéjan*, BAJAN, SOEGANDI, TJONDONG, SANGGIT, SINGARSÅ, LOENGING SIH stijgen er op, en doorsteken zich met de krissen. Allen worden gezamenlijk door 't vuur verteerd, en hare zielen volgen die des Vorsten.

42. De RADÈN PAMBAJOEN wenschte mede met haren vader te sterven, maar 't wordt haar niet toegestaan, en in hare wanhoop verandert zij in eene groote slang.

44. MAHÉSWÅRÅ beneemt zich 't leven met de kris en verdwijnt; hare ziel volgt den *Adipati*, ofschoon zij zich uit verlangen naar den Vorst had te kort gedaan, maar later zou zij met dezen hereenigd worden, die alleen haar hart vervulde.

46. *Radèn* SOEBRÅTÅ verlaat het vaderlijk rijk met zijne vrouw en broeders, verzegeld door KÅLÅ BOEMI en K. BAJOE, en 800 getrouwen, benevens een 200-tal vrouwelijke bedienden, terwijl andere inwoners naar hunne bloedverwanten vlugten, en alleen de slang (*Radèn* PAMBAJOEN) den verlaten kraton bewaken blijft.

48. De Prinsen trekken voort naar 't zeestrand, brengen daar in drie dagen tijds eene vloot in gereedheid, en schepen zich met al de hunnen in. Na eene zeereis van zeven dagen bereiken zij *Garoedå* (in *Mådjå-pahit?*), en varen de rivier op tot *Mangari*, waar zij aan land gaan.

49. De Vorst van *Mådjå-pahit* is te midden van zijn hof gezeten, door al zijne onderhoorigen omstuwd.

VII.

1. Vooraan zit de *Patih* SOENDJALI, verder 's Vorsten zoon, *Radèn* TÉDJANKÅRÅ, en verscheidene andere aanzienlijken. Het onderwerp der beraadslagingen is de opstand van LEMBOE SOERANGGÅNÅ, *Toemenggoeng* van *Djenggålå*. De *Patih*, door den Vorst geraadpleegd, dringt aan op onmiddellijk bedwang des opstands, die zich anders weldra over 't gansche land zal uitstrekken, "als eene vuurvonk, die, niet tijdig gebluscht, een geheel bosch in "brand zet." De *Radèn* biedt zich aan tot uitvoerder van dien maatregel, en wordt door den Vorst gemagtigd tot verzameling der gewapende magt.

7. Intusschen is SOEBRÅTÅ, met KÅLÅ BOEMI, K. BAJOE en twintig man genaderd, en heeft zich achter den *patih* nedergezet. De Vorst vraagt: wie de vreemdeling is. De *patih* antwoordt: "De zoon van den Koning van "*Mendang Kamoelan*." "Als dat zoo is," zegt de Vorst tot SOEBRÅTÅ, "kom dan nader. Brengt gij eene boodschap van uw' vader?" — "Neen, "hij is dood, maar zijn uiterste wil was, dat ik u zou gaan dienen. Het "rijk van *Mendang Kamoelan* is geheel verlaten; niemand durft er blijven, "uit vrees voor de groote slang, die den *kraton* bewaakt." — De Vorst weent over den dood zijns zwagers [1], dien hij genegen was, en met wien hij dikwijls geschenken gewisseld had. Hij vraagt den Prins: "Hoe zijt "gij hier gekomen?" — "Over zee, in zeven dagen tijds." — "Mijn zoon!" zegt de Vorst tot TÉDJANKÅRÅ: "deze is uw achterneef, uwe moeder is eene "eigene nicht van zijn' vader. Gij, neef, moet bij mijn' zoon uw' intrek "nemen!"

15. De Prinsen begeven zich gezamenlijk naar de woning van TÉDJANKÅRÅ, en zetten zich naast elkander neêr. TÉDJANKÅRÅ zegt: "Ik moet "u waarschuwen, dat gij hier als te midden van een groot woud (in een "door oproer verontrust land?) zijt. — Verder moet gij weten, dat ik nog "niet getrouwd ben." — "Waarom niet?" — "Omdat mijn hart nog niet

---

[1] *Zwager:* voor *aangetrouwde neef*, even als *broeder* voor *volle neef*, *vader* voor *oom*, enz.

"getroffen is. — Morgen ga ik ten strijde, om 't oproerige *Djenggâlâ* tot "onderwerping te brengen. Blijf gij hier, en beschouw mijn huis als 't "uwe." — "Veel dank voor uwe welwillendheid, maar ik wil u ten oorlog "vergezellen." — "Doe dat niet, dit zou stof tot kwaadsprekendheid (tegen "mij als uw' gastheer?) geven. Gij komt hier op last van uw' vader, "wiens bevelen, zegt men, niet straffeloos overtreden worden, en hij zou "'t u zeker niet vergund hebben." — Spreek zoo niet! Indien ik nog te "*Mendang Kamoelan* was, en uwe ongelegenheid vernam, zou ik u even- "zeer zijn te hulp gekomen." — "Gij zijt van nu af aan mijn eenige broe- "der!" zegt TÉDJANKÅRÅ getroffen, en laat zijn *Patih* SOENDJÅJÅ, den zoon van SOENDJALI, roepen.

26. Deze, verschenen zijnde, wordt door TÉDJANKÅRÅ met den voorgenomen' krijgstogt en met het onveranderlijk voornemen van SOEBRÅTÅ tot deelneming bekend gemaakt, en gelast, tegen den volgenden morgen de noodige toebereidselen te maken, maar acht zich verpligt, eerst 's Vorsten toestemming in te roepen. 28. Een 40tal mannen komen van wege den Vorst den Prinsen ververschingen aanbieden, en noodigen hen, na 't gebruiken daarvan vóór de Vorstin te verschijnen, die haar' neef wenscht te verwelkomen. Na 't vertrek der boden worden de Prinsen door SOENDJÅJÅ verwittigd, dat de aanhang der oproerlingen veld wint, en dat onder anderen ARJÅ SINGÅ SARI, de *Toemenggoeng* van *Mamenang*[1] en GADJAH OERAWAN[2] verraderlijke oogmerken koesteren. SOEBRÅTÅ raadt, die beschuldi-

---

[1] *Mamenang* schijnt, even als *Dåhå*, een oude naam van het tegenwoordig gewest *Kadiri* te zijn: alle drie worden in dit werk als synoniem met elkaâr verwisseld.

[2] Tusschen de namen van GADJAH OERAWAN, GADJAH IRAWAN, RÅDJÅ IRAWAN, DJÅJÅ IRAWAN, DJÅJÅ OERAWAN, heerscht in den loop des verhaals eene verwarring, waarvoor ik voor als nog geene oplossing weet, daar ze op de eene plaats even ontwijfelbaar aan denzelfden persoon, als elders aan verschillende, ten minste aan twee, schijnen te behooren. De ontzettende menigte handelende personen geeft in de Javaansche verhalen, vooral in die van grooten omvang, veeltijds aanleiding tot onnaauwkeurigheid in hunne onderscheiding; en daar bovendien de dichters er behagen in vinden, om elk hunner hoofdpersonen met een aantal namen en bijnamen te versieren, zonder zich altijd verpligt te achten, van de daaruit ontstaande verwisseling, hoe willekeurig ook, rekenschap te geven, moet de lezer niet zelden zijne toevlugt nemen tot bloote gissingen om-

ging niet zonder nader bewijs aan te nemen, maar de verdachten in den strijd vooraan te plaatsen, ten einde zich omtrent hunne bedoelingen te verzekeren.

34. Het overig gedeelte van den dag wordt met muzijk en zang doorgebragt, waarna de twee *Radèns* zich naar den Vorst begeven.

36. Het verhaal wendt zich tot LEMBOE SOERANGGÅNÅ, den oproerigen *Toemenggoeng* van *Djenggålå*. Wraakzucht over den overspeligen omgang van *Radèn* TÉDJANKÅRÅ met zijne vrouw MAHÉRARAS heeft hem tot afval verleid.

37. Hij onthaalt zijne voornaamste aanhangers, die hem trouw tot den dood hebben gezworen.

38. Er komen drie afgezanten, van wege ARJÅ SINGÅ SARI, RÅDJÅ IRAWAN en den *Toemenggoeng* van *Mamenang*, met berigt van den voorgenomen' veldtogt der koninklijke troepen onder aanvoering van 's Vorsten zoon.

41. SOERANGGÅNÅ verklaart, hun zelf te zullen tegentrekken, waarna de gezanten, met nieuwe kleederen verrijkt, terugkeeren, en het volk ten strijde wordt toegerust. Vervolgens wordt het gastmaal met nieuwe luidruchtigheid voortgezet.

43. MAHÉRARAS, de schoone gemalin van SOERANGGÅNÅ, is met hare vrouwen bijeengezeten, en vraagt naar haar' man. De *Emban* BRAMINTÅ zegt, dat hij met de hoofden feestviert, en dat het volk ten strijde gereed staat, tengevolge 't berigt, door de gezanten aangebragt. MAHÉRARAS wenscht heimelijk de overwinning aan den Prins, die haar herhaaldelijk gezworen heeft, nimmer met eene andere dan haar te huwen. Zij vraagt aan BRAMINTÅ, wat de *Toemenggoeng* voor heeft, en krijgt ten antwoord, dat hij zelf de wapenen wil opvatten.

49. Op dat oogenblik komt SOERANGGÅNÅ binnen, neemt naast zijne vrouw plaats en herhaalt dezelfde berigten.

50. Eene bediende komt zeggen, dat *Radèn* GADJAH IRAWAN van *Sidajoe* de oudere broeder van den *Toemenggoeng*, buiten staat, en toegang verzoekt.

---

trent den persoon, die met den nieuwen naam bedoeld wordt. Geene dezer eigenaardigheden geeft intusschen voldoende verklaring omtrent de verhouding tusschen GADJAH OERAWAN, G. IRAWAN enz. Welligt is hier de leer der zielsverhuizing in 't spel, die in dit verhaal, gelijk in menig ander gewrocht der Javaansche poëzij, tot in de buitensporigste uitersten gedreven wordt.

Hij wordt binnengeroepen, en antwoordt op de vragen zijns broeders, dat hij de reis in één' dag heeft afgelegd, en dat het vijandelijk heir ongeveer 100,000 man bedraagt. SOERANGGÅNÅ wenscht zijne vrouw spottend geluk met de ontwijfelbare zege van haar minnaar, die zelf de koninklijke troepen aanvoert. — "Mijne krijgsmagt," zegt hij, "is tegen de zijne als een "korrel zout in den oceaan; nogtans hangt de uitslag van den wil der God- "heid af." — MAHÉRARAS verklaart, de overwinning aan haar' echtgenoot toe te wenschen, "maar 't is slechts een wensch van den mond, die geen "grond heeft in 't hart;" want dit is geheel vervuld van TÉDJANKÅRÅ, die hare gunsten verworven had bij gelegenheid, dat zij haar' man op een huldebezoek ter hoofdplaats vergezelde.

58. GADJAH IRAWAN geeft de meening te kennen, dat onder de koninklijke troepen zich niemand bevindt, die hem 't hoofd kan bieden, dan de *Patih* SOENDJALI, DJÅJÅ OERAWAN, ARJÅ SINGÅ SARI en de *Toemengoeng* van *Kadiri*. SOERANGGÅNÅ antwoordt, dat de drie laatsten zijne partij zijn toegevallen, en deelt tevens de berigten mede, hem zoo even door hunne gezanten aangebragt. GADJAH IRAWAN besluit daarop, in den nacht zelven naar de grenzen der hoofdplaats vooruit te trekken, en SOERANGGÅNÅ wil hem vergezellen.

63. Tot zonsondergang worden de feestelijkheden door de opstandelingen voortgezet.

64. TÉDJANKÅRÅ is met de hoofden van zijn aanhang, SOENDJALI, DJÅJÅ IRAWAN, den *Toemenggoeng* van *Kadiri*, ARJÅ SINGÅ SARI en anderen, vergaderd; achter den Vorst zitten SOEBRÅTÅ en zijne broeders, benevens SEMAR en TOERAS [1]. Hij vraagt den raad van SOENDJALI omtrent de te kiezen aanvoerders, en deze stelt daartoe DJÅJÅ IRAWAN, ARJÅ SINGÅ SARI en den *Toemenggoeng* van *Kadiri* voor, welke keuze eenparig wordt toegestemd.

72. Onder eten, drinken en allerlei vermakelijkheden, dans, zang en wapenspelen wordt de dag ten einde gebragt.

74. Omstreeks 3 uren 's nachts gaat men naar buiten, om zich tot den

---

[1] In TOERAS vermoed ik den persoon, die vroeger KÅLÅ BAJOE genoemd is, even als in SEMAR dien van KÅLÅ BOEMI.

krijgstogt gereed te maken. SOEBRÅTÅ kleedt zich in oorlogsgewaad, en neemt afscheid van zijne vrouw. Hij beveelt haar aan, voor hem te bidden, dat hij verwinne of sterve. Zij verbindt zich, in 't laatste geval hem geen dag te overleven, en ziet hem weenend vertrekken.

Buitengekomen, vindt hij zijne broeders, benevens SEMAR en TOERAS, reeds strijdvaardig, aan 't hoofd van 800 man, van de onkwetsbare *Boetå-Rinante*. De krijgsalarm doet zich hooren.

83. TÉDJANKÅRÅ dost zich in krijgsgewaad, en rijdt uit op een' olifant.

84. Aan den spits van den trein bevinden zich de *Patihs* SOENDJALI en SOENDJÅJÅ te paard gezeten, achteraan SOEBRÅTÅ en zijne broeders, mede te paard, en gevolgd door SEMAR, terwijl TOERAS al zingende op een' ruin [1] vooruit rijdt. Zij zijn reeds een eindwegs voortgerukt, als de zon opkomt.

VIII.

1. LEMBOE SOERANGGÅNÅ en GADJAH IRAWAN zijn des nachts met eenige manschappen uitgerukt, en brengen schrik en verwarring in de grenslanden van *Mådjåpahit*. Zij verbranden en plunderen de *dèsa's*, en doen de inwoners naar alle kanten vlugten.

3. GADJAH REDJÅSÅ, een *djineman* (policie-dienaar, wachter) van *Mådjå pahit*, de grenslanden doorgaande, ontmoet overal weeklagende vlugtelingen, en vraagt, wat er gaande is. Men zegt hem, dat eene vijandelijke bende 't land afloopt, en, zijn' weg vervolgende, ontmoet hij de plunderaars, wier aanvoerders hij herkent. Hij keert daarop terug naar 't leger, en komt de drie aanvoerders der voorhoede, DJÅJÅ IRAWAN, ARJÅ SINGÅ SARI en den *Toemenggoeng* van *Mamenang* tegen. Hij geeft hun kennis van de aankomst der vijanden, maar in stede van zich ter verdediging gereed te maken, loopen zij met de hunnen tot de muiters over. GADJAH REDJÅSÅ van hun verraad overtuigd, vervolgt zijn weg, waarschuwt al de

[1] Ruinen en merries zijn bij den Javaan als rijbeesten weinig meer in achting dan de ezels bij ons.

poenggåwå's van *Mådjåpahit*, die hij tegenkomt, en begeeft zich naar *Radèn* TÉDJANKåRå, om dien mede verslag te doen van zijne bevindingen.

12. Het krijgsvolk van *Mådjåpahit* is reeds strijdvaardig. TÉDJANKåRå, door GADJAH REDJåså van 't gebeurde verwittigd, gelast zijn' *Patih* LEMBOE SOENDJåJå, om 't volk te doen uitrukken.

13. Een gedeelte der koninklijke troepen onder BANJAK MÓDANG, ontmoet op 't gebergte de benden van *Sidajoe*, en raakt met hen in gevecht. De opstandelingen verliezen veel volks. Een hunner, RåTå WåNGSå, stijgt van zijn paard, en werpt zich met de piek woedend op den vijand; maar hij wordt ingesloten, en door BANJAK MÓDANG eigenhandig gedood, waarop de overigen op de vlugt slaan.

19. GADJAH IRAWAN herzamelt de vlugtelingen, en doet BANJAK MÓDANG op zijne beurt met groot verlies wijken. PETJAT TåNDå komt BANJAK MÓDANG te hulp, en valt op GADJAH IRAWAN aan, maar wordt door hem gedood.

25. Onder 't gejuich der muiters rukt de *Toemenggoeng* van *Kadiri* voorwaarts. BANJAK PåTRå, van de zijde der koninklijke troepen, wil hem het hoofd bieden, maar ziet de zijnen wijken. Vruchteloos tracht hij den *Toemenggoeng* met de piek te treffen, en wordt zelf genoodzaakt, naar de achterhoede te vlugten. De *Toemenggoeng* volgt hem, terwijl PANDJANG DJIWå hem zijne lafhartige vlugt verwijt. "Inderdaad," antwoordt BANJAK PåTRå, "ik wensch mijn leven te behouden. Zoo gij 't uwe niet telt, welnu neem "den strijd van mij over!" — "'t Zij zoo," herneemt de ander: "geef wel "acht op 't geen ik ga uitrigten."

IX.

1. PANDJANG DJIWå valt aan op 't volk van *Kadiri*. Zij wachten hem af, en brengen de zijnen aan 't wijken. Hij bedreigt den *Toemenggoeng* met zijne lans, maar sterft door zijne hand.

4. De *Toemenggoeng* vervolgt zijne overwinning, en drijft achtereenvolgens ARJå WIRåSåBå, ARJå MENGå en ARJå DJAPAN met de hunnen op de vlugt.

6. Nu komt *Radèn* SOEWÉDå (elders *Soewidå*) te hulp, met 300 *Boetå Rinanté's*, houdt de overwinnaars staande, en brengt hun groote verliezen toe. Ongeveer 200 vijandelijke *loerahs* sneuvelen, terwijl geen der zijnen gewond wordt. De *Toemenggoeng* van *Kadiri* valt den *Radèn* aan, maar wordt door hem nedergehouwen.

8. De opstandelingen worden door schrik bevangen. ARJå SINGåSARI, die de geledene verliezen wreken wil, komt met velen der zijnen om.

Radèn SOEWÉDå trekt op raad van SEMAR terug.

11. DJåJå IRAWAN voert de opstandelingen nogmaals ten strijde, en doodt vele vijanden. BANJAK MÓDANG zelf wordt, na eenigen tegenstand, tot wijken gebragt.

12. *Radèn* SOEBRåTå zendt zijne broeders tegen de opstandelingen uit. Van dezen worden weder ongeveer 200 *loerahs* en veel volks gedood. GADJAH IRAWAN valt op de Prinsen aan. PARIDJåKå wacht hem af. De eerste werpt zich met de lans op hem, maar de punt breekt er af. Hij trekt daarop de kris, maar PARIDJåKå grijpt hem bij 't haar, en maakt hem af.

16. DJåKå WIDå bevecht DJåJå IRAWAN met de lans. Nadat beider wapens verstompt zijn, grijpt de eerste zijn' vijand en slaat hem tegen een' boom te pletter.

De muiters slaan op de vlugt, terwijl 't volk van BANJAK MÓDANG zijne gelederen herstelt.

LEMBOE SOERANGGåNå is nog met zijn hoofdleger op 't gebergte gevestigd, waar men zorgeloos feest viert. TåTå GåTRå, een der volgelingen van SOERANGGåNå, waarschuwt hem, dat zijne broeders (bondgenooten?) van *Oerawan*, *Singåsari* en *Mamenang* gesneuveld zijn. — "Welnu," antwoordt hij, "dat zijn de gewone kansen des oorlogs: de zwakkere moet met zijn "leven boeten." Zijne vrouw verwittigt hem intusschen, dat ook zijn broeder GADJAH IRAWAN het leven verloren heeft. Op dit berigt stijgt hij te paard, doet alarm slaan, en trekt met zijne bende van den berg af.

22. Bij de verschijning van SOERANGGåNå op 't slagveld, stuiven de koninklijke troepen zonder slag of stoot uiteen; sommigen loopen tot den vijand over; alleen BANJAK MÓDANG en BANJAK PåTRå houden stand.

24. BANJAK MÓDANG doodt ASTRå JOEDå, maar wordt aangevallen door TåTå GåTRå, en op de vlugt gedreven.

25. *Radèn* TEDJANKÅRÅ komt den zijnen te hulp, en doet den vijand wijken.

26. SOERANGGÅNÅ stijgt van zijn paard, en dringt met de kris in de hand, al amokkend, tot nabij den *Radèn* door. Maar SOEBRÅTÅ gaat hem tegen, gevolgd door SEMAR en TOERAS. 28. "Wie zijt gij?" vraagt SOERANGGÅNÅ, "ik ken u niet." — "Juist," is 't antwoord, "ik ben een "vreemdeling, en ik kom alleen, om uw hoofd te halen!" — SOERANGGÅNÅ valt aan, maar wordt opgevat, door de lucht gezwaaid, en tegen de grond te pletter geworpen. Zijn lijk verdwijnt terstond, tot loon voor gepleegde boete.

31. TÉDJANKÅRÅ stijgt af van zijn' olifant, en zendt SOENDJÅJÅ naar *Djenggålå*, om den *Kraton* te plunderen, en schatten, vrouwen en kinderen weg te voeren. BANJAK PÅTRÅ wordt met denzelfden last naar *Sidajoe* gezonden, BANJAK MÓDANG naar *Oerawan*, ARJÅ MENGÅ naar *Kadiri*, ARJÅ DADALI naar *Singåsari*.

34. TÉDJANKÅRÅ keert met SOEBRÅTÅ naar de stad terug.

X.

1. TÉDJANKÅRÅ en SOEBRÅTÅ vervoegen zich bij den Vorst, die den laatste de heerschappij over *Djenggålå* toewijst, en hem bovendien twee stel kleederen en 100 schoone vrouwen geeft.

2. De twee prinsen keeren terug naar de woning van TÉDJANKÅRÅ, en nuttigen de daar gereed staande ververschingen.

3. TÉDJANKÅRÅ bekent aan SOEBRÅTÅ zijne liefde en misdadige betrekking tot MAHÉRASMI (of *Mahéraras*), de vrouw van den thans gesneuvelden opstandeling, en vraagt haar aan SOEBRÅTÅ voor zijn aandeel in den buit. SOEBRÅTÅ willigt het verzoek in, waarop zijn neef van zijn' kant belooft, hem den volgenden dag bij zijn vertrek naar *Djenggålå* uitgeleide te doen, noodigende hem uit, om intusschen naar *Sidajoe*, *Kadiri*, *Oerawan* en *Singåsari* te zenden, ten einde van de *Kratons*, en al wat er in is, bezit te nemen[1].

[1] De dichter schijnt hier uit het oog te verliezen, dat voor de plundering der onderworpene *Kratons* reeds gezorgd is. Zie boven, IX, 31.

6. De zon gaat onder. SOEBRÅTÅ begeeft zich naar zijne vrouw, en deelt haar mede, hoe hij meester van vijf geheele landstreken geworden is. 8. Hij doet vervolgens door SEMAR zijne broeders roepen, geeft hun 't zelfde berigt, en belast SOEWIDÅ met de zending, om bezit te nemen van de *Kratons* van *Singåsari*, *Kadiri* en *Oerawan;* zeggende, dat hij zelf naar *Djenggålå* moet gaan, en van daar naar de verschillende landen zenden zal.

12. Tot diep in den nacht viert men feest. Om 3 uur 's nachts is ieder reisvaardig. SOEBRÅTÅ vertrekt, en wordt uitgeleid door TÉDJANKÅRÅ. In den voormiddag ontmoeten zij SOENDJÅJÅ, die MAHÉRASMI en hare vrouwen in draagkoetsen gevankelijk aanvoert. TÉDJANKÅRÅ en SOEBRÅTÅ zetten zich neder. De eerste herhaalt zijn verzoek om MAHÉRASMI, en wil aan SOEBRÅTÅ al de andere vrouwen, benevens de goederen, laten, maar SOEBRÅTÅ staat hem al de vrouwen af, en laat alleen de goederen door SEMAR overnemen.

16. Terwijl SOEBRÅTÅ zijne reis vervolgt, stijgt TÉDJANKÅRÅ in de draagkoets bij MAHÉRARAS, en zij betuigen van weêrszijden hunne vreugde over de hereeniging.

18. SOEBRÅTÅ komt met de zijnen des nachts in *Djenggålå*, en betrekt de woning van SOERANGGÅNÅ; PARIDJÅKÅ die van TÅTÅ GATRÅ, DJÅKÅ WIDÅ die van TÅTRÅ RIMÅ, SOEWIDÅ die van ASTÅ MENGGÅLÅ.

20. KÅLÅ BAJOE wordt met 100 man van *Djenggålå* naar SIDAJOE gezonden. Na drie dagen geeft SOEBRÅTÅ aan elk zijner broeders 2000 man met de door dezen bewoonde dessa's, stelt van de *Boetå-Rinanté's* veertig als *loerah's* aan, elk over honderd van 's Vorsten dienstpligtigen (*sikep dalem*), en wil aan SEMAR mede 2000 man afstaan; maar deze verzoekt in de plaats daarvan vier goede dessa's van 400 man (ieder?) met vrijdom van dienst, en KÅLÅ BAJOE verkiest liever *pånåkawan* te blijven.

24. Na eene halve maand komt SOEWIDÅ terug met de gevangenen van *Singåsari*, *Kadiri* en *Oerawan*. Van alle drie die plaatsen hebben de verslagene hoofden vier dochters nagelaten, die door SOEBRÅTÅ met zijne drie broeders gedeeld worden. Hij neemt de drie jongste dochters voor zich (zijnde van *Singåsari* WISÅ MARTÅ, van *Mamenang* WISÅPATI; van *Oerawan* hier niet genoemd). Van GADJAH OERAWAN zijn mede twee zoons gevankelijk medegevoerd, die echter op weg naar *Djenggålå* amok gemaakt hebben, en door SOEBRÅTÅ afgemaakt zijn.

29. KåLå BAJOE komt met gevangenen van *Sidajoe* terug, waaronder twee vrouwen van GADJAH OERAWAN. De oudste wordt gegeven aan KåLå BAJOE, de jongste aan SEMAR, die zich echter ongenegen verklaart om te huwen.

31. Na 20 jaren zijn uit deze huwelijken verscheidene kinderen geboren (welke, tot gemak van den lezer, met eenige vroeger en later vermelde personen op de nevenstaande tabel vereenigd zijn [1]).

XI.

1. De Vorst van *Mådjåpahit* heeft bij PANDAN SARI eene dochter TÉDJå SWåRå (elders TÉDJå SWARI) van uitstekende schoonheid, om wier hand vele vorsten en grooten vergeefs hebben gedongen.

4. De Vorst is vergaderd met zijne onderhoorigen, met zijne dochter nevens zich, en doet TÉDJANKåRå, SOENDJALI, BANJAK MÓDANG en BANJAK PåTRå vóór zich ontbieden. Hij legt de regering af in handen van zijn' zoon TÉDJANKåRå, neemt met PANDAN SARI van de aanwezigen afscheid, om zich ter hemelvaart te bereiden, en gelast den *Patih* SOENDJALI, na gelijken afstand van zijn ambt ten behoeve van zijn' zoon SOENDJåJå, hem te vergezellen. BANJAK MÓDANG en B. PåTRå worden uitgezonden, om 's Vorsten wil ter algemeene kennis te brengen, waarna hij met PANDAN SARI, door SOENDJALI en diens huisvrouw gevolgd, zich in 't bidhuis afzondert, en ten hemel opstijgt. Algemeene opschudding en droefheid in den *Kraton*.

13. De nieuwe Vorst van *Mådjåpahit* legt de grootste milddadigheid jegens al zijne onderdanen, bepaaldelijk jegens de geleerden en dichters, aan den dag.

14. Na verloop van 7 jaren keeren SOEBRåTå en zijne drie broeders met hunne vrouwen ten hemel terug.

16. De vier zonen van SOEBRåTå begeven zich naar den Vorst TÉDJANKåRå, en maken hem met de verdwijning huns vaders bekend. Hij belooft hun

[1] *Deze tabel zal in een volgend nommer gevonden worden.*

voortaan ten vader te zullen verstrekken, en doet hen onder veranderde namen in de verschillende deelen van huns vaders rijk opvolgen.

LEMBOE MILOEHOER, krijgt den naam van DJAJÈNG RÅNÅ (elders DJAJÈNG PATI, DJÅJÅ DI LÅGÅ, DJAJÈNG KAHÒT, DJAJÈNG KÉWOEH, DJAJÈNG PALOEGON, SOERÈNG PATI (XX), DAWOEH MARMÅ (XXIX)[1], en 't gebied van *Djenggålå* (gelijk later blijkt);

LEMBOE MARDJÅJÅ den naam van DJÅJÅ NAGÅRÅ en 't gebied van *Mamenang* of *Kadiri;*

LEMBOE MANGARANG (vroeger *L. Sangårå*) den naam van DJÅJÅ SASÅNÅ en 't gebied van *Oerawan;*

LEMBOE MARDADOE den naam van DJAJANTÅKÅ in 't gebied van *Singåsari.*

21. Aan elk der nieuw benoemden worden bovendien 20 schoone vrouwen in dienst gegeven.

---

[1] Al die bijnamen van LEMBOE MILOEHOER zijn eigenlijk slechts *epitheta*, die zijne voortreffelijke hoedanigheden uitdrukken, grootendeels ook synonymen, door den dichter naar willekeur afgewisseld, en die wij alleen opnemen, omdat ze als werkelijke eigennamen worden gebezigd, en in den loop des verhaals nu de een dan de andere meer als *naam* op den voorgrond treedt. Van de wijze, waarop zoodanige naamgroepen ontstaan en opgevat moeten worden, zal de aanhef van zang XIX voldoende opheldering geven.

(*Wordt vervolgd.*)

ERRATA.

Pag. 14, reg. 5 v. o. staat: *Ambtenaar*, lees: *Ambtenaren.*
〃 17, 〃 5 v. b. 〃 *waarin*, lees: *waarop.*
〃 18, 〃 5 v. b 〃 *Publikatie van* 11 *September*, lees: *Capitulatie van* 18 *September.*
〃 19, 〃 6 v. o. 〃 *voedsterzoon*, lees: *oudsten zoon.*
〃 19, 〃 3 v. o. 〃 *Gillispie*, lees: *Gillespie.*
〃 19, 〃 1 v. o. 〃 *vonden*, lees: *vinden.*
〃 29, 〃 16 v. o. 〃 *send*, lees: *sent.*
〃 29, 〃 14 v. o. 〃 *troop*, lees: *troops.*
〃 29, 〃 8 v. o. 〃 *the sword*, lees: *his sword.*
〃 29, 〃 7 v. o. 〃 *with exception*, lees: *with the exception.*
〃 30, 〃 12 v. b. 〃 *afther, this*, lees: *afther this,*
〃 30, 〃 13 v. o. 〃 *Sereef, Mahomet*, lees: *Sereef Mahomet.*
〃 30, 〃 10 v. o. 〃 *mounth*, lees: *month.*
〃 30, 〃 2 v. o. 〃 *abouth*, lees: *about.*
〃 31, 〃 5 v. b. 〃 *te be*, lees: *to be.*
〃 31, 〃 11 v. b. 〃 *deponent*, lees: *deponents.*
〃 32, boven de Bijlage N°. 7, staat: *Wateringe*, lees: *Wetering.*
〃 35, 〃 〃 〃 〃 8, 〃 *Weteringe*, lees: *Wetering.*
〃 38, reg. 4 v. b. staat: *Ratoe Sultan*, lees: *Ratoe, Sultan.*
〃 38, 〃 11 v. o. 〃 *zijne oudste*, lees: *zijnen oudsten.*
〃 38, 〃 3 v. o. 〃 *Pangeran*, lees: *Pangerans.*
〃 39, 〃 14, 20, 25 en 27, staat: *degene*, lees: *degenen.*
〃 41, 〃 3 v. o. staat: *zijner zijde*, lees: *zijner zijds.*
〃 41, 〃 1 v. o. 〃 *prijs*, lees: *prijzen.*
〃 51, 〃 11 v. o. 〃 *sir*, lees: *lir.*
〃 77, 〃 5 v. o. 〃 *Koeta-Ardjo*, lees: *Koetå-Ardjå.*
〃 77, 〃 8 v. o. 〃 *nog*, lees: *noch.*

De Bijlagen N°. 1, 2, 3, 4, 5, 7, en 8 van het Opstel "Palembang in 1811 en 1812" zijn gedrukt zoo als wij die ontvingen, dat wil zeggen, met de talrijke, daarin voorkomende afwijkingen van de regelen van taal en interpunctie. — Wij onthielden ons van het herstellen dier afwijkingen, omdat, onzes inziens, het regt van zuivering zich niet tot zulke *bewijsstukken* mag uitstrekken.